

9. PRONOMINIT

9.1 Persoonapronominit

(Thomsen 1984: 67–71; Edzard 2003: 55; Jagersma 2010: 207–211; Foxvog 2011: 31–32)

Sumerissa persoonapronominit ovat hyvin harvinaisia, sillä niiden tehtävät voidaan täyttää ekvatiivimuotoja lukuun ottamatta verbitaivutuksessa tai käyttämällä omistusliitteitä. Persoonapronomineja tavataan yleensä vain kirjeiden ja dialogien puhuttelutilanteissa tai mikäli jotakin lauseenjäsentä – useimmiten subjektia tai epäsuoraa objektia – halutaan erityisesti painottaa.¹⁸¹

Persoonapronominien absoluutiivi- ja ergatiivimuodot ovat langenneet yhteen niin sanotuksi **nominatiiviksi**. Nominatiivi on aina samanmuotoinen riippumatta siitä, toimiiko se transitiivisen vai intransitiivisen lauseen subjektina.

	NMT	GEN	DAT	TER	COM	EQU
1SG	ĝá/ĝe ₂₆ (-e)	ĝá-(a-)(k)	ĝá-(a-)ra/ar	ĝá-(a-)šè	ĝá-(a/e-)da	ĝá-(a/e-)gen ₇
2SG	za/zé(-e)	za-(a-)(k)	za-(a-)ra/ar	za-(a-)šè	za-(a/e-)da	za-(a/e-)gen ₇
3SGa	a/e-ne	–	e-ne-ra	e-ne-šè	e-ne-da	e-ne-gen ₇
3SGi	*ur ₅	–	–	ur ₅ -šè	ur ₅ -da	ur ₅ -gen ₇
1PL	*me?	–	–	–	me-da	–
2PL	*za-ne-ne	–	–	–	–	–
3PLa	a/e-ne-ne	–	e-ne-ne-ra/er	–	e-ne-ne-da	e-ne-ne-gen ₇

Persoonapronominien a-vartaloiset muodot **ĝá-e**, **za-e** ja **a-ne** ovat varhaisempia ja niitä tavataan lähinnä muinaissumerissa. Uussumerissa yksikön 1. ja 2. persoonan pronominit assimiloituivat muotoihin **ĝe₂₆(-e)** ja **zé(-e)**, ja muinaisbabylonialaisen kauden aikana 3. persoonan elollinen pronominivartalo sai muodon **e-ne**. Muinaisia muotoja tavataan kuitenkin myöhemminkin arkaismeina.¹⁸²

Jagersma (2010: 208) rekonstruoi yksikön elolliset persoonapronominit muotoon {ĝe}, {ze}, {anē} ja monikon 3. persoonan muotoon {anēnē}. Jagersman paradigmasta puuttuvat pronominit voitaneen analogisesti rekonstruoida possessiivisuffiksien perusteella muotoihin *mē ja *zanē(nē), joista ensiksi mainittu on Edzardin (2003: 56)

¹⁸¹ Objektina persoonapronominit ovat äärimmäisen harvinaisia (Thomsen 1984: 69).

¹⁸² Huomaa, että ĝá ja ĝe₂₆ kirjoitetaan kumpikin merkillä GA₂.

mukaan mahdollisesti dokumentoitu.¹⁸³ Myöhäisissä teksteissä monikon ensimmäisen persoonan pronomini on dokumentoitu toisinaan muodossa **me-en-dè-en**.¹⁸⁴

Kolmannen persoonan eloton pronomini **ur₅** on äärimmäisen harvinainen ja esiintyy vain elottomissa ja neutraaleissa sijoissa, joissa sen merkitys on jokseenkin leksikaalistunut: **ur₅-gen₇** 'täten', **ur₅-ra** (lokatiivi) 'täten; niin', **ur₅-re** (direktiivi) 'sillä tavalla', **ur₅-šè** 'sen vuoksi' ja **ur₅-ta** 'siitä syystä'. Tätä persoonapronominia voidaan käyttää myös demonstratiivipronominina.

Seuraavat esimerkit havainnollistavat persoonapronominien käyttöä vokatiivisesti viittaamassa puhuteltavaan henkilöön (53), painottamassa yksikön ensimmäisen persoonan subjektia (54) sekä painottamassa epäsuoraa datiiviobjektia ja suoraa objektia (55). Kaikki esimerkit ovat muinaisbabylonialaiselta kaudelta.

- (53) **za-e arad-mu** 'sinä ja Aradmu'
 {za.e arad.mu+Ø} {sinä Aradmu+ABS}

- (54) **ù ġá-e igi-né-šè ga-àm-ta-è**
 'ja minä aion astua hänen eteensä'
 {u ġa.e+Ø igi+ane+še ga+mu+ta+je}
 {ja minä+NMT eteen+hänen+TER COH+VEN+ABL+tulla.esiin}

- (55) **lul-da ġá-a-ra za-a lú mu-un-gi₄**
 '(Onko) hän lähettänyt sinut minulle valheidensa kanssa?'¹⁸⁵
 {lul+da ġa.e+ra za.e+Ø lú+Ø mu+n+gi₄+Ø}
 {valhe+COM minä+DAT sinä+NMT mies+ABS VEN+hän+lähettää+hänet}

9.2 Muut pronominit

(Thomsen 1984: 74–81; Edzard 2003: 49–51; Jagersma 2010: 220–224)

Persoonapronominien tavoin myös suuri osa muista pronomineista on hyvin harvinaisia. **Relatiivipronomineja** sumerissa ei nykyisen tulkinnan mukaan ollut.¹⁸⁶

183 **me** = *ni-i-nu* (MSL 14, 19).

184 Thomsen (1984: 67) ja Foxvog (2011) ilmoittavat monikon 1. ja 2. persoonien perusmuodoiksi **me-en-dè-en** ja **me-en-zé-en**. Kyseessä on kuitenkin todennäköisemmin redusoitunut kopula, josta neutraaliprefiksi on pudotettu pois. ETCSL sisältää näistä pronomineista yhteensä kuusi esiintymää, joista vain yksi sopii kontekstiltään puhtaasti persoonapronominiksi. Uusbabylonialaisella kaudella tavataan harvoin myös keino-tekoista muotoa **za-e-me-en-zé-en** 'te' (ehkä kontraktio **za-e (i-)me-en-zé-en** 'olette').

185 Lause on vaikea kääntää sanatarkasti: '(onko) hän lähettänyt miehen valheidensa kanssa minulle, sinut?'. Lause voidaan tulkita retoriseksi kysymykseksi kontekstin perusteella.

186 Jagersma 2010: 594; Zólyomi ym. 2016.

Interrogatiivipronominit

a-ba	'kuka?'	me-a	'missä?'
a-na	'mikä? mitä?'	me-šè	'minne?'
a-na-aš	'minkä vuoksi?'	me-na-àm	'milloin?'
a-na-gen₇	'miten? kuinka?'	me-da	'miten? kuinka?'
a-na-àm	'miksi? mikä se on?'	en-šè, en-na	'mihin saakka?'

Interrogatiivipronominit **a-ba**, **a-na** ja **me-(n)** muodostavat kysymyslauseita ja esiintyvät ainoastaan lausekkeen ensimmäisenä jäsenenä (56, 57).¹⁸⁷ Mikäli kysymyslauseessa on kopula, liittyy se aina suoraan interrogatiivipronominiin eikä koskaan lauseen loppuun kuten yleensä.

(56) **lú eme-ġir₁₅ nu-mu-un-zu-a a-na-àm nam-dub-sar-ra-né**

'(Kirjuri) joka ei osaa sumeria? Mikä kirjuri se sellainen on?'

{lú eme.ġir+Ø nu+mu+n+zu+Ø+²a+Ø a.na+Ø+am

{mies sumeri+ABS NEG+VEN+hän+tietää+se+NOM+ABS mikä+ABS+on

nam.dub.sar+ane+Ø}

kirjuruus+hänen+ABS}

(57) **munus diš-àm a-ba me-a nu a-ba me-a-né**

'(Unessa oli) yksi nainen. Kuka hän oli? Kuka hän ei ollut?'

{munus diš+Ø+am a.ba+Ø (i+)me+Ø+²a+Ø

{nainen yksi+ABS+oli kuka+ABS (NEUT+)oli+hän+NOM+ABS

nu a.ba+Ø (i+)me+Ø+²a+ane+Ø}

ei kuka+ABS (NEUT+)oli+hän+NOM+hänen+ABS}

Esimerkissä (57) viimeinen omistusliite on korostava: *kuka hän ei ollut hänessään?*¹⁸⁸ Kielteinen kysymyslause on muodostettu käyttämällä kieltopartikkelia **nu**, jota yleisemmin tavataan kieltävänä modaaliprefiksinä (ks. luku 15.1). Vastaava kysymys voitaisiin muodostaa myös käyttämällä kielteistä itsenäistä kopulaa kieltopartikkelin sijaan: **a-ba nu-me-a-né** 'kuka hän ei ollut?'¹⁸⁹ Poebelin (1923: §264) mukaan **a-ba-me-a** on kontraktio, jonka merkitys on 'kuka ikinä'.

187 Huomaa, että interrogatiivien elollisuusoppositio on käänteinen. Yleensä sumerissa /b/ viittaa elottomuuteen ja /n/ elollisuuteen (vrt. {ane} ja {be}).

188 Sanatarkasti *ei-kuka (oli) hänen olemisensa?*

189 {a.ba+Ø nu+i+me+Ø+²a+ane+Ø}, {kuka+ABS NEG+NEUT+olla+hän+NOM+hänen+ABS}.

Indefiniittipronominit

lú na-me	'kuka tahansa'	níĝ na-me	'mikä tahansa'
-----------------	----------------	------------------	----------------

Indefiniittipronomini **na-me** 'tahansa' viittaa sitä edeltävään substantiiviin. Yleisimpinä esimerkkeinä **níĝ na-me** 'mikä tahansa', **lú na-me** 'kuka tahansa', **ki na-me** 'mikä tahansa paikka' ja **ud na-me** 'milloin tahansa'. Joskus indefiniittipronomini voidaan kirjoittaa myös **nam**, esimerkiksi **níĝ-nam** 'mikä tahansa'.

- (58) **me-šè-àm i-du-dè-en / ki na-me-šè nu-du-dè-en**

'Minne olet menossa? / En ole menossa minnekään!'

{meⁿ.še+am i+du+ed+en}

{minne+on NEUT+mennä+FUT+sinä}

ki na.me+še nu+i+du+ed+en}

paikka tahansa+TER NEG+NEUT+mennä+FUT+minä}

- (59) **níĝ na-me nu-mu-zu**

'minä en tiedä mitään'

{níĝ na.me+Ø nu+mu+[?]zu+Ø}

{asia tahansa+ABS NEG+VEN+minä+tietää+sitä}

Refleksiivipronominit

ní-ĝu₁₀	'minä itse'	ní-ĝá	'oman itseni' (GEN)
ní-zu	'sinä itse'	ní-za	'oman itsesi' (GEN)
ní/me-te-a-né	'hän itse'	ní/me-te-na	'oman itsensä' (GEN)
ní-bé	'se itse'	ní(-bé)-a	'itsestään' (LOC)
ní-te-a-ne-ne	'he itse'		

Refleksiivipronominien muoto vaihtelee ajanjaksoittain. Uussumerissa vartaloina toimivat **ní** tai **ní-te** ja muinaissumerissa **me** ja **me-te**, jotka voidaan kääntää 'itse'.¹⁹⁰ Arkaismina tosin muinaissumerilaista vartaloa voidaan tavata myöhemminkin. Persoonaa ilmaistaan omistusliitteillä, jotka elollisessa kolmannessa persoonassa liittyvät pidempään **te**-päätteiseen vartaloon ja muissa persoonissa lyhyeen vartaloon.

Genetiiviattribuuttina refleksiivipronominilla voidaan ilmaista subjektin riippumattomuutta (60) tai painottaa omistussuhteita: **é ní-zu** 'sinun oma talosi (eikä

¹⁹⁰ Vartalo on saattanut historiallisesti olla {met} (Jagersma 2010: 239).

jonkun muun)’. Refleksiivipronomini voi toimia adverbialina ilmaisemassa tapahtuman sujumista omalla painollaan. Tällöin käytetään pronominin elotonta muotoa lokatiivissa (61).

- (60) **nir-ġál me-te-na ènsi diġir-re-ne-ke₄**
 ’(Nanše), oman itsensä auktoriteetti, jumalten untentulkitsija’
 {nir.ġál me.te+ane+ak+ ènsi diġir+enē+ak+e}
 {auktoriteetti itse+hänen+GEN+ untentulkitsija jumala+PL+GEN+ERG}
- (61) **igi-num-ta^{ġeš}erin ní-bé-a ma-ra-an-tùm**
 ’ylämailta setripuu tulee luoksesi itsestään’
 {igi.num+ta erin+Ø ni+be+’a mu+ra+ni+tùm+ed+Ø}
 {ylämaa+ABL setri+ABS itse+sen+LOC VEN+sinulle+LOC+tuoda+FUT+se}

Refleksiivipronominien keskeisin tehtävä on kuitenkin kuvata tekoa, jonka subjekti kohdistaa itseensä. Tällöin objektia merkitään refleksiivipronominilla (62). Epäsuorana objektina refleksiivipronomineja ei käytetä koskaan, vaan tätä varten on olemassa oma verbiprefiksinsä, ientiivi {ba}. Tämä käsitellään luvussa 14.3.

- (62) **hur-saġ uruda-ke₄ ní-bé mu-na-ab-pàd**
 ’(Kimašin) kuparivuori paljastui (= löysi itsensä Gudealle)’
 {hur.saġ uruda+ak+e ni+be+Ø mu+nna+b+pàd+Ø}
 {vuoristo kupari+GEN+ERG itse+nsä+ABS VEN+hänelle+se+löytää+sen}

9.3 Demonstratiivit

(Jagersma 2010: 200–207; Foxvog 2011: 35–36)

Sumerissa on sarja demonstratiivisuffikseja, jotka palvelevat samanlaista tehtävää kuin useiden kielten demonstratiivipronominit. Morfotaktisesti demonstratiivisuffiksit ovat omistusliitteiden kanssa samassa lokerossa.

Morfeemi	Esimerkki	Merkitys
{’e} tai {be}	alan-e, alan-bé	’tämä patsas (tässä)’
{še}	alan-še	’tuo patsas (tuossa lähellä)’
{re}	alan-re	’tuo patsas (tuolla kaukana)’

(63) ^{na4}ġešnu-gal-e mu-ba-al

'hän louhi tämän alabasterin (josta tämä patsas on tehty)'

{ġešnu.gal+[?]e+Ø mu+n+bal+Ø}

{alabasteri+tämä+ABS VEN+hän+kaivaa+sen}

Suffiksien lisäksi demonstratiivisuutta voidaan ilmaista kahdessa asteessa käyttämällä itsenäistä demonstratiivipronominia **ne(-n)** {nēn} 'tämä' ja elotonta persoona-pronominia **ur₅** 'se; tuo'. Jälkimmäisen käyttö on erittäin harvinaista.

Yleisimmin demonstratiivit esiintyvät vakiintuneissa ajanilmauksissa, joista tärkeimmät on listattu alla. Näitä voidaan taivuttaa lokatiivissa, terminatiivissa ja ablatiivissa. Demonstratiivin {nēn} loppukonsonantti säilyy ainoastaan vokaalien välissä, ja sen merkitys ajanilmauksissa voi olla lokatiivinen myös absolutiivissa. Huomaa, että demonstratiivin {be} merkitys ajanilmauksissa on yleensä 'tuo' tai 'se'.

ud-re-a	{ud+re+ [?] a}	'noina kaukaisina (muinaisina) aikoina'	(lokatiivi)
ud ne-na	{ud nēn+ [?] a}	'tänä päivänä'	(lokatiivi)
ud ne	{ud nēn+Ø}	'tämä päivä, tänä päivänä'	(absolutiiv)
ud-bé-a	{ud+be+ [?] a}	'tuona päivänä, sinä päivänä'	(lokatiivi)
ud-bé-ta	{ud+be+ta}	'tuosta päivästä' (= menneistä ajoista)	(ablatiivi)

Ajanilmaus **ud-bé-ta** on niin vakiintunut, että se toisinaan tulkitaan teksteissä omaksi leksikaalistuneeksi sanakseen jo muinaissumerista alkaen. Tästä johtuen sana voi saada (vastoin morfotaksia) omistusliitteitä tai sijapäätteitä demonstratiivinsa ja ablatiivinsa perään: **ud-bé-ta-ġu₁₀** 'menneisyydestäni; nuoruudestani', **ud-bé-ta-še** 'menneisiin aikoihin', **ud-bé-ta-gen₇** 'kuin menneet ajat'.

(64) lugal-né-er ud ne maš-ġi₆-ka

'tuona päivänä enneunessa, herralleen (Ninġirsulle Gudea avasi silmänsä)'

{lugal+ane+ra ud nēn+Ø maš.ġi₆.k+[?]a}

{kuningas+hänen+DAT päivä tuo+ABS enne.yö+LOC}

(65) ud-bé-a á-zu izi bí-tag

'tuona päivänä panen tulen koskettamaan kättäsi'

{ud+be+[?]a á+zu+Ø izi+e bi+[?]+tag+Ø}

{päivä+tuo+LOC käsi+sinun+ABS izi+DIR OBL+minä+koskettaa+sitä}

Kaikki demonstratiivisuffiksit esiintyvät morfotaktisesti samassa lokerossa omistusliitteiden kanssa, eivätkä nämä leksikaalistuneita poikkeuksia lukuun ottamatta voi esiintyä sanassa samanaikaisesti. Mikäli demonstratiivin yhteydessä on haluttu ilmaista jotakin persoonallista omistajaa, on todennäköisesti käytetty kiertoilmaisuja, kuten genetiiviin taivutettuja persoonapronomineja tai itsenäisiä demonstratiiveja. Esimerkkejä tällaisista en kuitenkaan ole löytänyt korpuksista.

(i)	*alan ġá-a-ke₄ {alan ġa.e+ak+’e+Ø}	’tämä minun patsaani tässä’ {patsas minä+GEN+tämä+ABS}
(ii)	*alan ur₅-zu-um {alan ur+zu+am+Ø}	’tuo on sinun patsaasi’ {patsas tuo+sinun+ABS+on}

Tämän luvun harjoitustehtävät on yhdistetty lukuihin 8 ja 10,
ja ne löytyvät sivulta 315.